

HET ZOOGENAAMDE

DIERLIJK MAGNETISME

OF

HYPNOTISME

(Catalepsie, Lethargie, Somnambulisme, Fascinatie)

POPULAIR BESCHREVEN EN TOEGELICHT

DOOR

DR. W. NOLEN.

ROTTERDAM,
W. J. VAN HENGEL.
1886.

Il faudrait que tous les faits de l'hypnotisme fussent assez connus, leur explication physiologique assez répandue dans le public, pour bien convaincre tout le monde, qu'il n'y a rien là de surnaturel, mais seulement une série de phénomènes nerveux dont l'étude incombe aux médecins et n'appartient qu'à eux seuls; alors les magnétiseurs cesseraient de faire recette.

(CHARCOT).

Populaire geschriften over medische onderwerpen stichten, naar onze meening, meestal meer kwaad dan nut, en zeker schijnt ons dit het geval te zijn, wanneer zij behandelingsmethoden van ziekten betreffen. De schrijvers dier populaire medische verhandelingen bewijzen, dat zij niet beseffen, hoe moeielijk, hoe veelomvattend en veeleischend de taak van den geneesheer is, wiens roeping het is zieken te behandelen, niet volgens eene, in een boekje te vinden methode, maar naar de bijzondere eischen en de bijzondere omstandigheden van elk afzonderlijk individu. Zij zien, naar het ons toeschijnt, niet in, dat de geneesheer bij zijn handelen steeds moet individualiseeren, en dat de leek daartoe niet in staat is, bij gebrek aan de noodige kennis. En al vergeten die schrijvers meestal niet, bij hunne mededeelingen aan leeken de vermaning te voegen, dat men toch vooral nimmer op eigen gezag eene behandeling moet beginnen, maar eerst steeds een bekwaam arts moet raadplegen, ons schijnt die vermaning ongeveer van evenveel doorzicht te getuigen, als wanneer men een kind gevaarlijk speelgoed in handen geeft en zegt, dat het er niet mede spelen mag.

Het was niet de lust tot het populariseeren van de medische wetenschap, die ons tot dit schrijven aanzette. Het was de overtuiging, dat spreken plicht kan worden ook daar, waar in den regel zwijgen aangewezen is. En te spreken scheen ons plicht, bij de groote opschudding in de laatste dagen door het optreden van den magnetiseur DONATO in beschaafde kringen teweeggebracht. Wanneer bij de vertooningen van DONATO beschaafde menschen met verbazing den

kunstenmaker aanstaren, of met eerbied naar den man met den krachtigen wil opzien, wanneer naar aanleiding dier vertooningen de onzinnigste redeneeringen worden gehouden, en door DONATO's proefstukken zelfs bijgeloof wordt gekweekt, dan mag de ingewijde, die door het mededeelen van in de wetenschap bekende feiten, in staat is, verbazing, vrees en bijgeloof te bezweren, niet zwijgen. Wel is waar moet het verwondering wekken, dat, terwijl niet veel langer dan 6 jaar geleden de magnetiseur HANSEN op vele plaatsen in ons land séances hield, waarbij ongeveer dezelfde stukken werden vertoond, waarop thans weder DONATO het publiek kwam vergasten, het optreden van den laatste zóóveel pennen en tongen in Nederland in beweging heeft gebracht, dat het den indruk maakte, alsof men bij ons te lande nog nooit van dergelijke magnetische of hypnotische proeven had gehoord. De reden daarvan is waarschijnlijk hierin gelegen, dat het Nederlandsch publiek bij de vertooningen van HANSEN door de wetenschappelijke wereld niet werd ingelicht. Dit noopte ons te meer om de volgende bladzijden 't licht te doen zien.

Moge dan dit boekske vele lezers vinden en aan velen, voor de onzekerheid van den twijfel of het bijgeloof, de bevrediging van het weten schenken.

Het zoogenaamde dierlijk magnetisme of hypnotisme is geen uitvinding of ontdekking der laatste jaren. Het is misschien zoo lang bekend als de wereld oud is, al is ook de naam van jongeren datum. Bij HERODOTUS lezen wij reeds van priesters, die in de tempels zieken kunstmatig in slaap brachten, en de beroemde orakels der oudheid doen levendig aan onze in hypnose verkeerende somnambulen denken. Maar niet alleen is het hypnotisme van de grijze oudheid af, het is ook over de geheele wereld toegepast. De Brahmanen en Buddhisten deden door den blik pijnen bedaren; de Chaldeërs trachtten door middel van aanrakingen zieken te genezen; de Fakirs in Indië brachten door het aanhoudend staren naar den hemel of door het oplettend zien naar de punt van den neus, zich in een toestand van volslagen gevoelloosheid; Egyptische tovenaars wekten, door den blik te vestigen op kabalistische teekenen, in eene blinkende schaal getrokken, hypnose op. Voorbeelden genoeg om aan te toonen, dat het hypnotisme niet enkel door onze hedendaagsche magnetiseurs is in praktijk gebracht. Het is echter, met die voorbeelden voor oogen, des te meer verwonderingwekkend, dat nog in onze dagen het optreden van een magnetiseur zóóveel opschudding en beweging baren kon, als, vóór ongeveer 6 jaren, de verschijning van den beroemd geworden HANSEN uit Kopenhagen, niet enkel in de leeken- maar ook in de geleerde wereld, gedaan heeft, en dat nu weder DONATO door zijne proeven de leekenwereld in beroering bracht. Toch had reeds jaren vóór het

optreden van HANSEN de Engelsche geneeskundige BRAID, die in 1860 op ongeveer 65-jarigen leeftijd te Manchester overleed, het hypnotisme aan een degelijk en uitgebreid onderzoek onderworpen, en was het, door diens niet genoeg te waardeeren arbeid, reeds uitgemaakt, dat tot het opwekken van den zoogenaamden magnetischen slaap de wil van den magnetiseur volstrekt niets vermag. BRAID had reeds ontdekt, dat men zichzelf in magnetischen slaap brengen kan, alléén door eenig voorwerp, met ingespannen opmerkzaamheid, gedurende eenige minuten onafgebroken te fixeeren; BRAID had reeds verhaald, hoe hij zijn knecht, die nog nimmer van hypnose had gehoord, binnen enkele minuten in dien toestand bracht, door hem, onder eenig voorwendsel, met ingespannen opmerkzaamheid naar de opening van eene flesch te doen zien; dezelfde BRAID had reeds, op grond zijner proefnemingen, de stelling verkondigd, dat ieder mensch, die wil, hypnotiseeren kan, dat dus zoowel zwakke als sterke, zenuwachtige als bedaarde menschen, de rol van magnetiseur kunnen vervullen. Maar BRAID, die, met onverflauwden ijver en met eerbied afdwingenden geest, bijna zijn geheele leven aan de studie van het hypnotisme had gewijd, die met een volkomen besef van het belangrijke zijner navorschingen, als een man van geweten zijne taak had opgevat en voleind, die in het publiek magnetiseurs, die er slechts op uit waren te bedriegen, op afdoende wijze had ontmaskerd, BRAID werd miskend door zijne vakgenooten en zooveel mogelijk doodgezwegen. Zoo was BRAID's naam in vergetelheid geraakt, en waren BRAID's ontdekkingen onder het stof bedolven, toen HANSEN en anderen opraden. Vandaar, dat nog in onze dagen, de ontwikkelde wereld in verbazing de aloude hypnotische ver-

schijnselen aanstaarde, en vandaar ook, dat men aan HANSEN ééne verdienste althans, en deze is zeker grootte noemen, moet toekennen, dat hij namelijk de sluimerende geesten heeft wakker geschud, dat hij onze geleerden tot een nieuw onderzoek heeft gedrongen, waardoor BRAID'S nagedachtenis in eere is gebracht en diens arbeid, ten slotte toch, aan de menschheid is ten goede gekomen.

Het is inderdaad merkwaardig te zien, hoe in de talrijke, min of meer omvangrijke boeken en boekjes, die sedert 1880 over het zoogenaamde dierlijk magnetisme of hypnotisme, vooral in *Duitschland*, zijn verschenen, bijna zonder uitzondering, op de eerste bladzijde, de naam van den magnetiseur HANSEN wordt genoemd, en diens vertooningen als de aanleiding tot de studie van den schrijver worden vermeld. En toch wordt in diezelfde geschriften verklaard, en die verklaring met bewijzen gestaafd, dat HANSEN van zijn eigen proefnemingen het fijne niet begreep, en dat hij eigenlijk als niet veel meer dan een kunstenaar moest worden beschouwd.

De vraag, die ons bij het bespreken van ons onderwerp in de eerste plaats op de lippen komt, is zeker die, naar den oorsprong van den naam „dierlijk magnetisme.” De uitvinder van dien naam was MESMER. Nadat deze eerst in gemeenschap met den astronoom HELL, zich had bezig gehouden met proeven om, door aanwending van kunstmatige staalmagneten, verschillende ziekte-toestanden te genezen, deed hij in 1727, gelijk hij beweerde, de ontdekking, dat ook zonder magneet, door eenvoudig strijken met de handen, eigenaardige werkingen op vele zieken konden verkregen worden. Hij schreef die werkingen toe aan het, door hem zoo genoemde „dier-

lijk magnetisme," ze voor analoog verklarende met de werkingen van het *physisch* magnetisme. Reeds lang vóór MESMER had men alles, wat aantrekkingsverschijnselen vertoonde, met den naam „magneet" bestempeld, en had men ook, de in het psychisch leven van den mensch, zich voordoende attractie-verschijnselen voor magnetische werkingen verklaard. Ook ten tijde van MESMER was die meening nog algemeen, en het wekt dan ook geen verwondering, dat de door MESMER gevonden benaming gemakkelijk ingang vond, daar de door hem opgewekte verschijnselen, niet onbegrijpelijk schenen, wanneer men die voor magnetische kon houden.

Onder den naam „dierlijk magnetisme" nu, maakte MESMER in 1775 zijne ontdekking en eene daarop gebaseerde geneeskundige behandelings-methode openbaar. Echter had reeds in de 2de helft der 16de eeuw de Ier GREATRAKES door handenoplegging en wrijven zieken behandeld. En waarschijnlijk zal MESMER van die behandelingswijze wel kennis gedragen hebben, hoewel hij dat voor het publiek zorgvuldig verzweeeg. Doch, verdiend of onverdiend, MESMER kreeg grooten toeloop van zieken, en maakte door zijne beweerde genezingen langen tijd grooten opgang: eerst te *Weenen*, en, nadat het daar gebleken was, dat er meer kaf dan koorn school onder het graan, dat hij verkocht, te *Parijs*. Te *Parijs* maakt hij buitengewoon goede zaken, en zelfs was hij, door den grooten toeloop van zieken, spoedig gedwongen op middelen te zinnen, waardoor hij in staat zou zijn, verscheiden personen tegelijkertijd, en tevens, zonder zijne persoonlijke tegenwoordigheid, den genezenden invloed van het magnetisme te doen gevoelen en genieten. Op grond van zijne theorie, volgens welke het *dierlijk* magnetisme een analogon van het *physisch* magnetisme

en van de electriciteit zou zijn, vervaardigde hij toestellen, „baquets” genaamd, bestaande uit houten bakken met fijn gestooten glas en ijzervijsel gevuld, waarin eenige glazen flesschen werden geplaatst, die water bevatten, dat heette door MESMER gemagnetiseerd te zijn. Volgens MESMER hadden die toestellen dezelfde heilzame uitwerking, als de handen van den magnetiseur.

Hoever men zich te dien tijde door dwaze lichtgeloovigheid liet leiden, wordt ons duidelijk, wanneer wij lezen, dat men zelfs boomen magnetiseerde en daarbij meende, dat zoo'n gemagnetiseerde boom uitstekende werkingen op zieken kon uitoefenen, wanneer deze slechts door middel van een touw met den boom verbonden waren. Veeltijds ook plaatsten zich een aantal personen, die elkaar aan de hand vasthielden, om een gemagnetiseerden boom. Men meende, dat de nabijheid van eene ruischende beek of van een waterval de genezende kracht nog verhoogde. Daarbij werd dan nog gemusiceerd. Zoo kan het geen bevreemding wekken, dat menig lijder zijne gezondheid en vroolijkheid terugkreeg, wanneer hij, in aangenaam gezelschap, dagelijks een aantal uren onder een gemagnetiseerden boom in de buitenlucht doorbracht. 1) Binnenshuis vereenigde men zich om de zooveen door ons beschreven „baquets.” Ook daarbij werd gemusiceerd, liefst met gemagnetiseerde instrumenten, daar men geloofde, dat met de tonen der muziek, het magnetisme van de instrumenten op de hoorders kon overvloeien.

Het spreekt van zelf, dat deze vertooningen slechts korten tijd eenig vertrouwen bij het publiek konden vinden, en dat dagelijks meer en meer bleek, dat MESMER's behandelingswijze niet veel meer dan eene speculatie op lichtgeloovig-

1) C. BÄUMLER, Der sogenannte animalische Magnetismus. Leipzig, 1831.

heid was. Eindelijk benoemde de regeering, naar aanleiding van MESMER's vertooningen, twee commissies, waarvan de eene uit leden der faculteit en der *Académie des sciences*, de andere uit leden der *Société royale de médecine* bestond, om de zaak te onderzoeken. Het antwoord van beide viel ongunstig uit voor het dierlijk magnetisme. Noch de theorie, noch de praktijk er van werd bevestigd gevonden, enkele verschijnselen werden voor werkingen der verbeeldingskracht verklaard.

In 1874 maakte een leerling van MESMER, de markies CHASTENET DE PUYSÉGUR, eene nieuwe ontdekking bekend, namelijk die van het kunstmatig somnambulisme, waarbij de personen, die in dien toestand geraakten, luid droomden en spraken. Sometijds vertoonde zich daarbij eene sterke verhooging der phantasie, en men sprak dan van „clairvoyance.” Na deze ontdekking legde men zich niet alleen er op toe, door het dierlijk magnetisme ziekte-toestanden te genezen, maar door het somnambulisme, trachtte men nu ook alle mogelijke en onmogelijke vragen op te lossen en in de geheimen van natuur en toekomst door te dringen.

Langzamerhand geraakte het Mesmerisme en Somnambulisme in vergetelheid, vooral toen door de beroeringen in 't laatst der vorige eeuw andere gedachten de hoofden in beslag namen. Wel bleven hier en daar enkelen over, die MESMER's ontdekkingen in praktijk brachten en exploiteerden, maar voor het publiek had het magnetisme afgedaan. De stroom van den menschelijken geest had eene nieuwe bedding verkregen en was eene andere richting ingeslagen. Voor de oude gedachten waren nieuwe in de plaats gekomen, voor de vroegere dwalingen weder andere verschenen.

Eerst, toen in de 19de eeuw de geneeskundige weten-

schap, nu werkelijk eene wetenschap geworden, in eene kleine reeks van jaren zich tot eene waardige zuster der andere wetenschappen had ontwikkeld; eerst, toen de natuurkunde van den mensch, de physiologie, een goed begrip had mogelijk gemaakt van de ziektekunde, de pathologie; eerst, nadat door het experiment op dieren, omtrent het zenuwleven in het algemeen, ontdekkingen waren gedaan, welke thans nog de grondslagen zijn van het gebouw der genceeskundige wetenschap, maar vooral eerst, toen door dat experiment de kennis der normale hersenfunctiën eene diepere kennis der abnormale hersenwerkingen had geschonken; eerst tóen was de tijd gekomen, waarop men de studie van het oude dierlijk magnetisme met vrucht weder kon aanvagen. BRAID's ontdekkingen waren nog te vroeg gekomen, om door de toenmalige wetenschap als onmiddellijk bruikbaar materiaal voor haar arbeid te kunnen worden aanvaard. Eerst nog moest CZERMAK zijne beroemde ontdekkingen openbaar maken omtrent het hypnotisme bij dieren, voordat de eclatante vertooningen van HANSEN vermochten de physiologen te dwingen tot onderzoek van het hypnotisme bij menschen. Maar thans ook is voor goed het ijs gebroken en is het hypnotisme een erkend onderdeel der medische wetenschap geworden. Behalve in Duitschland, waar vooral door de professoren WEINHOLD, HEIDENHAIN, PREIJER, BERGER, COHN en GRÜTZNER over het hypnotisme een helder licht is ontstoken, hebben in Frankrijk, vooral RICHET, CHARCOT en BRÉMAUD, zich met betrekking tot de studie van het natuurlijk en het kunstmatig hypnotisme bijzondere verdiensten verworven.

Het „Hypnotisme,” de benaming, welke de uitdrukking „dierlijk magnetisme” op BRAID's voorstel heeft vervangen

en is afgeleid van het Grieksche woord „Hypnos”, dat „slaap” beteekent, bestaat in een eigenaardigen toestand van het zenuwstelsel, onder den invloed waarvan de mensch eene reeks van nerveuse verschijnselen vertoont, welke onder andere omstandigheden niet worden waargenomen, en welke door eene wijziging in de werking van de verschillende deelen van hersenen en ruggemerg worden te voorschijn geroepen.

Men kan bij het hypnotisme, gelijk CHARCOT het eerst in 't licht gesteld heeft, drie verschillende toestanden onderscheiden, en wel 1°. *catalepsie*, 2°. *léthargie* en 3°. *somnambulisme*. Elk dezer drie toestanden kan zich bij het hypnotiseeren van een persoon 't eerst voordoen en bestaat afzonderlijk, maar daar zij ook bij één proef achtereenvolgens alle kunnen opgewekt worden, kan men ze beschouwen als fasen of stadiën van eene en dezelfde aandoening.

Het *cataleptisch* stadium kan bij een voor hypnose vatbaar individu opgewekt worden onder den invloed van een sterk en onverwacht geluid, van een schel licht, of door het fixeeren der oogen op eenig voorwerp. Ook treedt dit stadium op, wanneer men op een sterk verlichtte plaats iemand, die in het *léthargisch* stadium verkeert en de oogen gesloten houdt, de oogen voorzichtig opent.

Het karakteristieke kenmerk van het *cataleptisch* stadium is de onbewegelijkheid. Het in dit stadium verkeerend individu staat als versteend; de oogen zijn geopend, de pupillen verwijd, de ledematen blijven gedurende een geruimen tijd in den stand, dien men er aan geeft, en zij kunnen positiën, welke onder normale omstandigheden slechts enkele seconden volgehouden kunnen worden, bijv. het uitgestrekt houden van een arm of been, gedurende langen tijd bewaren.

Zoo verhaalt prof. BERGER een geval van een jong meisje, bij wie de hypnose met eene zóó verbazende snelheid optrad en de hallucinatiën, welke zij vertoonde, zóó levendig waren, dat daardoor bij BERGER de achterdocht was gewekt, dat zij hem bedroog en simuleerde. Hij nam, om daaromtrent zekerheid te verkrijgen, met haar eene proef, waarbij zij gedurende 7 uren (onder voortdurend toezicht) met omhoog geheven, in eene bepaalde positie gebrachte armen, onbewegelijk als een beeld bleef staan, in de houding, die BERGER haar gegeven had, nadat zij door hem in den cataleptischen toestand gebracht was.

Onder een aantal door BERGER onderzochte soldaten vond hij o. a. een onderofficier, dien hij, na hem in hypnose gebracht te hebben, eene houding liet aannemen, die zelfs aan geoeffenden na weinige minuten moeielijk valt, nl. de zogenaamde „uitvalspositie”, met het lichaam voorover gebogen en de armen naar voren gestrekt, den linkervoet achterwaarts, met opgeheven hiel, even op de punt van den voet rustend. Zonder eene spier te vertrekken, met eene uitdrukking van den hoogsten ernst op het gelaat, bleef de man gedurende 35 minuten in deze houding staan, een levend beeld van verwonderlijke rust. Toen hij uit den cataleptischen toestand werd opgewekt — de proef moest om de eene of andere reden geëindigd worden — klaagde hij over pijn in het linkerbeen, zonder eenigszins de oorzaak te vermoeden; vooraf was hij weder op denzelfden stoel teruggebracht, waarop hij bij het begin van de proef had gezeten.

In den cataleptischen toestand kunnen de spieren van het geheele lichaam eene zoo hooge mate van samentrekking, en tengevolge daarvan, het lichaam een zoo hoogen graad van stijfheid verkrijgen, dat de persoon in kwestie, met het achterhoofd op eenen stoel, en met de hiel op een tweeden:

geplaatst, niet doorbuigt en zelfs in die positie nog een zwaren last dragen kan.

In het cataleptisch stadium is de huid ongevoelig, zoodat men het cataleptisch individu kan prikken, steken en branden, zonder dat het eenig teeken van pijn vertoont. Daarentegen behouden het oog en het oor hun werking, en men kan daardoor op den persoon in kwestie op verschillende wijzen invloed uitoefenen. Hij bootst als een automaat, alle bewegingen, welke de vóór hem staande magnetiseur ten uitvoer brengt, onmiddellijk na. De magnetiseur kan daardoor zijn sujet de grappigste vertooningen doen geven. Zoo vertoonde bijv. de meermalen genoemde magnetiseur HANSEN de volgende aardigheid: hij hypnotiseert een zekeren heer X. en brengt hem in het cataleptisch stadium; hij plaatst dan de armen van X in de positie in welke eene baker de armen houdt, als zij een kind draagt. Daar de persoon cataleptisch is, blijven natuurlijk de armen in den stand, die er door HANSEN aan gegeven is. Dan legt hij X. eene pop in de armen en beweegt, voor den patient staande, zich zelf heen en weder. De Heer X. bootst HANSEN's bewegingen na, en wiegt alzoo het popje allerliefst in de armen.

Daar het cataleptisch individu ook hoort, kan hij verstaan wat men tot hem zegt. Hij antwoordt wanneer men hem iets vraagt.

Hoogst belangrijk zijn zeker de zoogenaamde suggestie-verschijnselen, die men bij een in catalepsie verkeerend individu kan opwekken. Men verstaat onder suggestie het vermogen, waardoor men aan personen, die in hypnose verkeerden, willekeurig de voorstelling kan inprenten, dat zij in de eene of andere positie verkeerden, waarin zij in werkelijkheid niet zijn. Daarbij kan men elke

soort van zinsbedrog opwekken, en dan tevens het aan dat zinsbedrog beantwoordend gevoel en de daaraan beantwoordende gelaatsuitdrukking en lichaamshouding te voorschijn roepen. Men kan dit verschijnsel opwekken door het gehypnotiseerde individu het een of ander voor te spreken, of ook door verschillende standen, die men aan het lichaam van het individu geeft. Ter verduidelijking daarvan deelen wij mede, wat daaromtrent door RIEGER van eene zesentwintigjarige dienstmaagd wordt verhaald. RIEGER schrijft: „Toen ik deze vrouw, die ik reeds sedert eenige jaren kende en sedert langen tijd onder mijne behandeling had, op zekeren dag bij mij liet komen, verzocht ik haar op een stoel plaats te nemen, zonder haar te zeggen, wat ik met haar voorhad. Ik hield haar een potlood voor, en beval haar, dat goed in het oog te houden. Daar zij in mij, als haar geneesheer, een volkomen vertrouwen stelde, deed zij sript, wat ik haar verzocht, zonder te vragen of te denken, waarom ik dat deed. Na 10 minuten moest zij zich krampachtig inspannen om de oogen open te houden, de bovenoogleden vielen telkens toe, doch zij opende de oogen telkens weder en bleef het potlood aanstaren. Nadat weder 5 minuten verlopen waren, hielden de krampachtige bewegingen der oogen, welke van een sterk tranen vergezeld gingen, op. Zij zag nu starend in de verte, met parallelgerichte oogassen. Ik begon nu een gesprek met haar, en daarbij bleek het terstond, dat zij aan hare onmiddellijke omgeving onttrokken was. Op mijne vragen gaf zij haar naam juist op, kon dien ook schrijven, kon wat men haar voorhield goed lezen, doch zij wist niet te zeggen, waar zij zich bevond, ook niet, wie ik was. Werd haar niets gevraagd, dan sprak zij ook niet. Doch men kon willekeurig haar in den waan brengen, dat zij

zich in een anderen toestand bevond dan waarin zij werkelijk was, terwijl zij dan ook door haar spreken en manieren daarvan blijk gaf. Vouwde ik haar de handen, dan werd de uitdrukking van haar gelaat als van iemand, die in extase verkeert. Zij zeide dan, dat zij in de kerk was, zij zag de Moeder Gods en beschreef hare kleeding in de fijnste détails; sprak ik haar nu voor, dat zij zich in een uitspanningslokaal bevond, dan nam haar gelaat onmiddellijk eene uiterst vroolijke uitdrukking aan, zij hield mij voor een vroegeren beminde, sprak mij met diens naam aan, en was zeer in haar schik. Gaf ik haar een glas water, dan was zij er van overtuigd, dat het wijn was, als ik haar dit wijs maakte; zij dronk er met smaak van. Als ik haar verzocht meer te drinken, zeide zij, dat het haar naar het hoofd steeg, en inderdaad kreeg zij eene roode kleur; zij wilde nu ook niets meer drinken. Ik stelde haar daarop voor bruispoeder te nemen; zij vond dit goed en dronk hetzelfde glas water, dat zij zoeven nog voor wijn gehouden had nu weder voor eene bruispoederoplossing. En merkwaardig genoeg, haar gelaat nam daarbij eene uitdrukking aan, alsof het zich ontwikkelende koolzuur haar in den neus kwam. Daarna at zij nog met smaak een rauwen aardappel voor banket, enz. Haar pijngevoel was geheel verdwenen, ik kon haar prikken en steken, zonder dat zij daarop reageerde. Bracht ik deze vrouw in eenen zoodanigen stand, dat zij de armen reikhalzend naar mij uitgestrekt hield; en vroeg ik haar dan mijn naam te noemen, dan antwoordde zij met eenen verliefden glimlach „je weet het wel”, en noemde dan den naam van een man, dien zij vroeger, gelijk ik wist, hartstochtelijk bemind had. De uitdrukking van haar gelaat beantwoordde daarbij aan de liefde, waarvan zij op dat

oogenblik vervuld was. De geheele uitdrukking der physionomie en hare geheele houding kon ik plotseling veranderen, als ik haar de handen vouwde; dan verschenen oogenblikkelijk weder de religieuse visioenen van kerk en heiligenbeeld, waarvan ik zooeven sprak. Vroeg ik haar dan, wie ik was, dan noemde zij met eene gelaatsuitdrukking, die van eerbied en deemoed getuigde, den naam van een haar bekend geestelijke. Zoo kon ik haar in alle mogelijke toestanden verplaatsen: mijzelf herkende zij nooit. Vroeg ik haar naar mijzelf, dan gaf zij eene nauwkeurige beschrijving van mijn persoon en trad daarbij zelfs in bijzonderheden, doch vertelde dat alles als van iemand, die niet tegenwoordig was. Wanneer ik haar aan haar zelve overliet, dan was hare gelaatsuitdrukking als die van iemand, die in de verte gedachteloos staart."

Dit voorbeeld toont zeker duidelijk genoeg aan, wat men onder suggestie verstaat, en welk eene reeks van vertooningen men kan geven met iemand, die in het cataleptisch stadium der hypnose verkeert.

Gelijk wij gezien hebben, antwoordt in den toestand van catalepsie de gehypnotiseerde op de woorden, die men tot hem richt, en vertoont verschijnselen analoog aan die, welke men bij het somnambulisme waarneemt. Maar, terwijl bij het somnambulisme ook spontane handelingen worden verricht, vertoont de in het cataleptisch stadium verkeerende geene neiging daartoe. Hij heeft steeds eene uitnoodiging van den magnetiseur noodig, om de verschillende gesuggereerde handelingen ten uitvoer te brengen. Laat men hem aan zichzelf over, dan vervalt hij weder in cataleptische onbewegelijkheid.

Het in het lethargisch stadium verkeerend individu houdt de oogen gesloten, terwijl de ledematen slap

hangen, het hoofd naar een der schouders nijgt, de huid ongevoelig is. Een eigenaardig verschijnsel in dien toestand is, dat de spieren zich bij eene geringe prikkeling der huid, door wrijving, of door beklopping krampachtig samentrekken. Ook bij drukking op een zenuwstam worden de spieren, welke tot het gebied dier zenuw behooren, tot samentrekking gebracht, en deze samentrekking komt zóó plotseling tot stand, dat men ook den ongeloovigste door deze proef kan overtuigen van het in werkelijkheid bestaan van het hypnotisme. Immers het is zelfs bij de grootste oefening bijna onmogelijk, eene bepaalde groep van spieren willekeurig zóó plotseling tot contractie te brengen. Door deze proef kan men dan ook gemakkelijk uitmaken of iemand werkelijk in lethargie verkeert, dan of hij slechts den schijn er van aanneemt, simuleert. Wat de hersenwerking betreft, deze is in het lethargisch stadium volkomen verlamd, en de pogingen om met het lethargisch individu te spreken, of zijne opmerkzaamheid gaande te maken, of door suggestie invloed op hem uit te oefenen, blijven meestal vruchteloos.

Wanneer men de oogen van het lethargisch individu opent, vervalt hij in catalepsie, wrijft men hem zacht op de kruin van het hoofd, dan gaat hij over in het somnambule stadium. Hij wordt wakker uit de lethargie, wanneer men hem op de oogleden blaast.

Wanneer men bij een lethargisch individu slechts één oog opent, dan ziet men aan de lichaamshelft, welke aan het geopende oog beantwoordt, de verschijnselen der catalepsie, o.a. het staanblijven der ledematen in den stand, dien men er aan geeft, optreden, terwijl in de andere lichaamshelft de eigenaardige verschijnselen der lethargie (plotseling samentrekken der spieren door zachte wrijving of drukking) blijven bestaan.

Het is hier niet de plaats, over dit, uit een wetenschappelijk oogpunt vooral, hoogst belangrijk verschijnsel van halfzijdige catalepsie en halfzijdige lethargie verder uit te weiden.

Het **somnambule** stadium kan worden opgewekt door het sujet eenig voorwerp te laten fixeeren, of door zachte eentonige prikkeling zijner zintuigen, zoo bijvoorb. door hem te laten luisteren naar het tikken van een klok of door hem met de handen langs het gelaat te strijken. Ook kan men het **somnambule** stadium bij sommige personen opwekken door hen de oogen te laten sluiten en hun vervolgens gebiedend toe te roepen : „slaapt, gij zult slapen, gij slaapt”.

Het in den **somnambulen** toestand gebrachte individu heeft de oogen gesloten of half gesloten. Door lichte herhaalde aanrakingen van een der ledematen of door zacht op de huid te blazen, kan men stijfheid der onder de huid liggende spieren tot stand brengen. Deze stijfheid kan men weder doen verdwijnen door dezelfde prikkels, die haar te voorschijn riepen. De huid van het in den **somnambulen** toestand verkeerend individu is ongevoelig voor pijn, maar daarentegen is de gevoeligheid van andere zintuigen uitermate verhoogd. Zoo verhaalt o. a. prof. BERGER van een student, wiens gezichtsscherpte in het **somnambule** stadium zóó verhoogd was, dat hij in dien toestand in het half duister lezen kon, wat hem in normalen toestand onmogelijk was. Zoo is ook het gehoor verscherpt en de **somnambule** is in staat op grooten afstand te hooren, wat een normaal persoon niet hooren kan. 1)

1) Van de verscherping van het gehoor maken de magnetiseurs vaak gebruik om het publiek te doen gelooven, dat de magnetiseur, ook zonder een bevel uit te spreken, alleen door te *willen* den gehyptotiseerde tot de eene of andere handeling kan dwingen. Dan spreekt de magnetiseur zóó zacht, dat alleen het uiterst scherp gehoor van den gehyptotiseerde hem verstaat, en het publiek er niets van verneemt.

Ook het intellectueele vermogen is grooter dan in normalen toestand, en talrijk zijn de voorbeelden, in de litteratuur vermeld, van somnambulen, die in dien toestand vraagstukken oplosten, welke zij in normalen toestand niet vermochten te ontcijferen.

Eveneens is het geheugen in den somnambulen toestand vaak bijna onbegrijpelijk verscherpt. Zoo verhaalt o. a. BRAID een geval van eene vrouw, welke in somnambulisme verkeerende, lange hoofdstukken van den bijbel in het Hebreuwsch reciteerde, en ook passages uit allerlei andere boeken, terwijl zij nooit de talen geleerd had waarin zij dan voordroeg, en ook in wakenden toestand er niets van kon nazeggen. Men ontdekte ten slotte dat zij, als jong meisje, bij een geestelijke had gewoond, die gewoon was, hardop te lezen. RICHT verhaalt van eene somnambule, die eene geheele aria uit de „Africaine” zong, terwijl zij die opera slechts ééns gehoord had, en in normalen toestand er zich geen melodie uit herinnerde.

In het voorbijgaan willen wij opmerken, dat ook onder andere omstandigheden dergelijke verscherpingen van het geheugen zijn waargenomen. Behalve van personen, die op het punt zijn geweest van te verdrinken, en aan wie op dat oogenblik al de gebeurtenissen uit hun leven tot in de fijnste bijzonderheden voor den geest kwamen, is het bekend, dat ook bij verschillende vergiftigingen, als door opium, door haschisch, door chloroform, eene buitengewone werking van het geheugen zich kan vertoonen. Zoo vermeldt o. a. DUVAL een geval van een grijzen boschwachter, die in zijne jeugd op de Poolsche grenzen had gewoond en toen niets dan Poolsch had gesproken, terwijl hij daarna steeds in Duitschland verblijf gehouden had. Zijne kinderen verzekerden, dat hij sedert 30 à 40 jaar geen woord Poolsch

gehoord of gesproken had; deze man nu sprak, bad, zong gedurende eene chloroform-narcose, die bijna 2 uren duurde, niets dan Poolsch.

Behalve de zooveen genoemde belangwekkende verschijnselen, welke somnambulen vertoonen, kan men ook bij hen door suggestie de meest verschillende gedachten en handelingen willekeurig opwekken. Daarenboven kan men bij hen illusies en hallucinaties waarnemen. De somnambule kan zelfs het geheele bewustzijn zijner individualiteit verliezen; hij kan in een hond, een schaap, of welk ander dier ook, meenen te veranderen. Het valt zelfs niet moeielijk, den somnambule in de meening te brengen, dat hij van glas of van was is. In het eerste geval, toont hij duidelijk door zijne bewegingen en manieren, dat hij bang is, zich te breken; in het tweede, dat hij vreest te smelten. Door suggestie kan men hem doen gelooven, dat de personen, die tegenwoordig zijn, boomen zijn, en als men wil, zal hij beproeven, er in te klimmen; dat het tapijt, waarop hij staat, een zwembassin is, en hij zal er zich in willen baden, enz.

Door hallucinaties der zintuigen, welke men gemakkelijk bij hem kan opwekken, kan men hem bijv. de schimmen zijner ouders doen zien; men kan hem laten bibberen van koude of laten blazen van hitte; men kan hem zoowel verlammen, als in beweging brengen. Maar het belangrijkste en merkwaardigst verschijnsel is nog wel dit, dat men die verschillende suggesties kan doen voortbestaan of zich doen ontwikkelen, ook nadat de somnambule is ontwaakt. Daartoe behoeft men den somnambule slechts te zeggen, dat, wanneer hij ontwaakt zal zijn, hij het een of ander zal zien, en hij zal meenen het te zien; of men kan hem bevelen, als hij ontwaakt zal zijn, eene bepaalde handeling te verrichten, en het

bevel zal stipt worden ten uitvoer gebracht. Het sujet weet evenwel nimmer, dat het hem bevolen is en zoekt, wanneer dat, wat hij in wakenden toestand door een onwederstaanbaren drang gedwongen verricht, iets onzinnigs of misdadigs is, daarvoor de eene of andere verontschuldiging. Hij weet niet, dat het hem in somnambulen toestand is bevolen, noch wie het hem bevolen heeft.

Zoo kan men ook door suggestie in den somnambulen toestand aan te voren gehypnotiseerde personen, *in wakenden toestand* de schimmen hunner afgestorvenen doen zien. Daarvan kunnen de spiritisten profijt trekken en aldus dergelijke personen in wakenden toestand met de geesten hunner bloedverwanten of vrienden doen spreken en leven. 1)

Door Dr. BOTTEY wordt o. a. het volgend geval verhaald van suggestie, in den somnambulen toestand opgewekt, om in wakenden toestand te worden ten uitvoer gebracht. Aan eene dienstmaagd van iemand, bij wien dr. BOTTEY alle veertien dagen ging dineeren, had hij, toen hij haar bij eene hypnose in den somnambulen toestand had gebracht, bevolen, dat zij hem, wanneer zij hem 14 dagen later de huisdeur zou hebben opengedaan, een pak slaag zou geven. En werkelijk gebeurde het: dadelijk nadat Dr. BOTTEY had gescheld en de deur was opengedaan, viel de dienstmaagd op hem aan, en deelde hem zooveel klappen toe, dat hij voor langen tijd de lust verloor om eene dergelijke proef nog eens te nemen. BOTTEY voegt er nog bij, dat het meisje dadelijk groot berouw toonde over hetgeen zij gedaan had, en in tranen

1) Voor inlichtingen en onthullingen betreffende het Spiritisme zie men o. a. Dr. CATTIE. Mesmerisme enz. Haarlem, 1879.

Over het Gedachtenlezen, dat ten onrechte vaak met het Hypnotisme wordt in verband gebracht, handelt PREYER in de „Kölnische Zeitung“ van 1 Maart 1885 en in „Die Erklärung des Gedankenlesens“ Leipzig, 1886.

uitbarstte, terwijl zij verklaarde gehandeld te hebben onder den invloed van eene kracht, aan welke zij geen weerstand kon bieden.

Door deze wijze van suggestie kan men het sujet haat doen opvatten tegen een anders geliefd persoon, en omgekeerd. Het is duidelijk, dat aldus het hypnotisme onder de handen van misdadige magnetiseurs tot de vreeselijkste gevolgen voor de gehypnotiseerden en hunne omgeving kan leiden. De afschuwelijkste misdaden zouden op die wijze kunnen bedreven worden, zonder dat de bedrijver zelf de schuldige zou zijn, terwijl hij zich zelf toch voor schuldig zou houden, daar, gelijk ik boven opmerkte, de ontwaakte somnambule niet weet wat er met hem gebeurd is, terwijl hij in den somnambulen toestand verkeerde, en evenmin wat men hem, of wie hem gesuggereerd heeft.

„Comment reconnaître,” zoo schrijft terecht Dr. BARTH in zijn „*Du Sommeil non naturel*,” „la vérité quand un de ces tristes êtres, qui vivent du crime ou de la débauche d'autrui, aura par des pratiques, hélas, trop faciles, subjugué la volonté d'une malheureuse créature, et lui aura dicté un vol ou un assassinat, qu'elle commettra ponctuellement et qu'elle expliquera même par quelques motifs spéciaux sans pouvoir révéler une influence dont sa faible mémoire n'a gardé aucune trace et dont la connaissance déplacerait pourtant aux yeux des juges les responsabilités réelles ?

„Comment dépister la fraude, quand un mécréant sans scrupule, abusant du pouvoir presque sans bornes, que l'hypnotiseur exerce sur son sujet, lui suggérera un faux témoignage qui, rendu avec l'accent de la conviction et sous la foi du serment, compromettra la réputation et peut-être la vie d'une personne innocente.”

Behalve de boven beschreven drie toestanden of fasen, waarin zich de hypnose openbaart, en welke CHARCOT het eerst scherp van elkaâr heeft leeren onderscheiden, is door Dr. BRÉMAUD nog een vierde toestand, namelijk die der *fascinatie*, als een afzonderlijke phase der hypnose beschreven. Deze toestand, welke kan worden opgewekt door het doen fixeeren van een zwak schitterend voorwerp, vertoont als kenmerkende verschijnselen: verwijding der pupillen, versnelling van den pols, verlies van het pijngevoel, krachtige samentrekking der spieren door wrijven, onweerstaanbaren aandrang om het schitterend voorwerp, waarop de blik gevestigd is, te volgen, verlamming van den wil en neiging tot slaafsche nabootsing van bewegingen, standen, gelaatstrekken, woorden enz. Om dien toestand op te wekken beveelt BRÉMAUD zijn sujet, hem in de oogen te zien, terwijl hij zelf met wijd geopende oogen zijn sujet aanziet. Spoedig treedt dan de fascinatie op. Gedurende die fascinatie blijft het sujet den magnetiseur aanstaren; het volgt hem, wanneer deze achteruitgaat en schijnt slechts deze ééne gedachte te hebben: de oogen van den magnetiseur geen oogenblik te verlaten. Spreekt men den gefascineerde aan, hij antwoordt niet, beledigt men hem, geen spier van zijn gelaat vertrekt, slaat men hem, hij voelt geen pijn. Ook in dezen toestand van fascinatie kan men door suggestie het sujet tot allerlei handelingen dwingen, maar daarbij moet elke der bij die handelingen te maken bewegingen afzonderlijk worden gesuggereerd. Het gefascineerde sujet volgt dus geen gedachte, welke hij zelf uitwerkt, hij volbrengt alleen volkomen machinaal elke beweging, welke men hem voordoet. Men kan de fascinatie op eens weder doen verdwijnen, door het sujet op de oogen te blazen. Richt men den blik van den gefascineerde op

een sterk licht, dan treedt in de plaats der fascinatie onmiddellijk catalepsie op.

Niet alle personen, die voor hypnose vatbaar zijn, kunnen in alle de boven beschreven verschillende toestanden of fasen gebracht worden. Bij enkelen kan alleen somnambulisme worden te voorschijn geroepen, bij de meesten, behalve het somnambulisme, ook de lethargie, terwijl slechts bij een betrekkelijk klein aantal zoowel lethargie, als catalepsie en somnambulisme kunnen worden opgewekt. Voor fascinatie zijn, volgens BRÉMAUD, vrouwen niet vatbaar, daar deze spoedig in diepere hypnose, en daardoor in catalepsie vervallen. En wanneer bij mannelijke sujetten door veelvuldige herhaling der proefnemingen de vatbaarheid voor hypnose is toegenomen, is het ook niet meer mogelijk, hen in het stadium van fascinatie te brengen: zij vervallen dan, wanneer men beproeft hen te fascineeren, dadelijk in catalepsie.

Onwaar is de bewering, dat alleen zwakke individuën of alleen zij, die weinig geestkracht bezitten, voor hypnose vatbaar zijn. Door HANSEN werden bij voorkeur krachtige individuën bij zijne séances uitgekozen. Toch schijnen nerveuse personen het meest voor hypnotische proeven geschikt te zijn.

Te dezer plaatse schijnt het ons ook van belang te vermelden, dat behalve de boven beschreven kunstmatig opgewekte hypnose, er ook eene natuurlijke hypnose voorkomt. Vele zijn de gevallen, in de litteratuur vermeld, waarbij of catalepsie, of lethargie, of somnambulisme van zelf, dus ook zonder voorafgegane kunstmatige hypnose, optrad. Over deze hoogst belangwekkende pathologische toestanden kunnen wij evenwel hier niet verder uitweiden.

Met een enkel woord wenschen wij nog mede te deelen, dat ook bij dieren verschijnselen kunnen worden waar-

genomen, welke door CZERMAK, die, gelijk ik reeds vroeger opgemerkt heb, het eerst die verschijnselen nauwkeurig bestudeerde en beschreef, met den naam van „hypnotische” zijn bestempeld. Later werden deze hypnotische toestanden bij dieren o. a. ook door PREYER, DANILEWSKY en RIEGER aan een uitgebreid onderzoek onderworpen. PREYER stelde den naam „cataplexie” in de plaats van de door CZERMAK gebruikte uitdrukking „hypnotisme.” Men kan verschillende dieren, als kippen, kreeften, konijnen, kikvorschen plotseling in eenen toestand brengen, waarbij zij, hoewel door geen band vastgehouden, in eene voor hen zeer onnatuurlijke positie, onbewegelijk blijven staan of liggen. Zoo kan men eene kip onbewegelijk op eene tafel doen liggen, door voor haar kop, dien men naar beneden drukt, eene krijtstreep te trekken. ¹⁾ Men kan een konijn, door het plotseling flink aan te pakken, eenige minuten roerloos op den rug doen liggen en zelfs, op dezelfde wijze, een kikvorsch op zijn achterste pooten doen zitten of ook op den rug laten liggen. Volgens CZERMAK zou onder die omstandigheden een werkelijke slaap tot stand komen, doch PREYER is van meening, dat die verschijnselen als het gevolg van zoogenaamde schrikverlamming moeten worden beschouwd. Het is voldoende bekend, dat dergelijke oogenblikkelijke verlammingen ook bij menschen voorkomen. Talloos zijn de voorbeelden van menschen, die door een hevigen schrik bevangen, gedurende eenige oogenblikken roerloos bleven staan en geen woord konden uitbrengen. Vooral door den bliksem worden dergelijke abnormale toestanden in het leven geroepen, doch ook door brand, enz. Dat evenwel die cataplexie

¹⁾ Deze proef werd reeds in 1641 door KIRCHER bekend gemaakt. CZERMAK toonde aan, dat de krijtstreep overbodig is.

bij dieren, hoewel misschien somtijds, toch niet altijd door schrik wordt te voorschijn geroepen, is o. a. door RIEGER ¹⁾ aangetoond, die door proeven bewees, dat men dezelfde verschijnselen bij dieren kan opwekken, wanneer men ze gedurende eenige minuten in de verlangde positie met de hand vasthoudt. RIEGER meent daarom, dat het onnatuurlijke, het ongewone der positie, de hoofdfactor is, en het laat zich denken, hoe, bij een kunstmatig geheel veranderden evenwichtstoestand van het lichaam, ook het evenwicht in de normale functiën van het zenuwstelsel voor eenige minuten kan worden gestoord.

Reeds deelden wij ter loops mede, dat ééne der verdiensten van BRAID déze is geweest, dat hij heeft ontdekt, dat tot het magnetiseeren niet eene bepaalde kracht of enig bovennatuurlijk vermogen van den magnetiseur wordt vereischt, waardoor de magnetiseur zich van andere personen, die niet in het bezit van die kracht zijn, zou onderscheiden. BRAID heeft aangetoond, dat ieder mensch hypnotiseeren kan, dat daartoe alleen de kennis van de methode, welke men moet toepassen, noodig is.

Volgens MESMER waren de werkingen, welke hij bij zijne zieken verkreeg, afhankelijk van de bewegingen van eene bijzondere vloeistof, welke, volgens zijne meening, over het heelal gelijkelijk verdeeld was, en den onderlingen invloed tot stand bracht tusschen de hemellichamen, de aarde en de bezielde wezens. Deze vloeistof was volgens MESMER in staat, alle bewegingen te ontvangen, voort te planten, meê te deelen. Ook het dierlijk lichaam zou, volgens MESMER's theorie, daarvan de werking ondervinden. Volgens hem kan men in het menschelijk lichaam eigenschappen ontdekken, analoog aan die van den magneet; de

¹⁾ C. RIEGER, Der Hypnotismus. Jena, 1884.

werking en de kracht van dit dierlijk magnetisme kunnen van het ééne bezielde lichaam aan het andere worden meêgedeeld, en zelfs op verre afstanden; doch hoewel het gansche heelal van de zooeven genoemde vloeistof is vervuld, zijn alle bezielde wezens niet even gevoelig er voor, en zelfs zijn er, hoewel hun aantal slechts zeer gering is, die door hunne tegenwoordigheid alléén de werkingen dier vloeistof in de andere individuën kunnen opheffen. Volgens eene latere theorie, die der fluidisten, zou de mensch eene hoeveelheid van het magnetisch fluidum, dat hij bezit, naar eenig gedeelte van het organisme zijns gelijken kunnen richten of over geheel dit organisme verspreiden, of ook aan dat organisme of een gedeelte daarvan het magnetisch fluidum kunnen onttrekken; de kunst om te magnetiseeren zou dan bestaan in het op gepaste wijze doen toevloeien of afvoeren van het magnetisch fluidum, en de magnetische werking in het herstellen van de bij zieken gestoorde harmonie in de verdeeling van het fluidum.

Over deze en tal van andere theorieën behoeven wij hier niet verder uit te weiden, daar het duidelijk is, dat zij steunen op het zonder eenigen grond aannemen van onbegrijpelijke zaken, en daarenboven tot conclusies leiden, die, in plaats van te verklaren en op te helderen, de zaak ingewikkelder maken en duisternis brengen, in stede van licht.

Met die theorieën, welke eigenlijk dien naam niet eens verdienen, heeft reeds BRAID voor goed afgerekend: hij toonde aan, dat alleen door het onafgebroken en met ingespannen oplettendheid zien naar eenig, zich in de nabijheid van het oog bevindend, glinsterend voorwerp, personen in hypnose kunnen gebracht worden, zonder dat op die personen de wil of eenige andere invloed van een zoogenaamd

magnetiseur wordt uitgeoefend. Het is gebleken, dat de door BRAID aangegeven wijze van hypnotiseeren de ware is, en dat, hoewel het mogelijk is, ook langs verschillende andere wegen personen te hypnotiseeren, toch BRAID's methode in den regel het gemakkelijkst en het snelst tot het doel leidt.

Ook de magnetiseurs van beroep, en zoo ook de reeds meermalen genoemde HANSEN, bedienen zich bij voorkeur van deze methode als inleidende handgreep. Nadat het individu, dat gehypnotiseerd zal worden, gedurende eenige minuten met naar elkaar toegerichte, convergeerende oogassen, die tevens eenigszins naar boven gericht zijn, met inspanning een voorwerp, dat op eenige centimeters afstand van de oogen, ter hoogte van het voorhoofd wordt gehouden, met oplettendheid heeft gefixeerd, gaat gewoonlijk de magnetiseur tot een tweeden handgreep over. Hij sluit de oogleden van den te hypnotiseeren persoon en strijkt dan, liefst met warme handen, van het voorhoofd over het gelaat tot aan de borst, terwijl hij daarbij de huid hoogstens even aanraakt. Na 10 à 12 dergelijke streken verzoekt hij zijn proefpersoon, de oogen te openen. Is de persoon in hypnose, dan kan hij aan dat verzoek niet voldoen, is de persoon nog niet of niet voldoende gehypnotiseerd, dan kan hij natuurlijk dadelijk de oogen openen.

Behalve op deze meest gebruikelijke wijze, kan men ook, eenvoudig door te strijken, zonder voorafgegaan fixeeren van eenig voorwerp, hypnose tot stand brengen. Zoo ook door aan den persoon in kwestie, de oogen te sluiten, en met duim en vinger op de gesloten oogen gedurende eenigen tijd eene lichte drukking uit te oefenen, terwijl de hand op het voorhoofd rust. Ook door het doen zien in een schel licht, magnesiumlicht bijv., door een aan-

houdend eentonig geruisch, door den te hypnotiseeren persoon eenvoudig strak in de oogen te zien, 1) en zelfs door het opwekken der verbeelding alléén, kan bij zeer vatbare personen het hypnotisme worden opgewekt. HEIDENHAIN 2) deed o. a. zijn broeder in den hypnotischen toestand geraken, alleen door hem te verzoeken opmerkzaam naar het tikken van een horloge te luisteren, terwijl hij, wat zeker nog veel sterker is, een student op een bepaald uur hypnotisch deed worden zonder dat HEIDENHAIN er zelf bij tegenwoordig was. HEIDENHAIN had den student alleen den dag te voren verzekerd, dat deze den volgenden middag te drie uur in hypnose zou vervallen. Toen nu de student den volgenden dag, op het bepaalde uur, daaraan dacht, was de gedachte alléén voldoende om hem in den meergenoemden toestand te brengen. Dit feit werd natuurlijk door een derde gecontroleerd. Het is evenwel noodig, hierbij op te merken, dat zoowel HEIDENHAIN's broeder als de student in den laatsten tijd meermalen waren gehypnotiseerd, en dat het onwederlegbaar is gebleken, dat naarmate het hypnotiseeren bij een bepaald individu meermalen is geschied, naar die mate ook de vatbaarheid van het individu voor nieuwe hypnose toeneemt. En zelfs zijn in de litteratuur reeds gevallen bekend gemaakt van personen, die, nadat zij meermalen gehypnotiseerd waren, daarna telkens, zonder eenige aanleiding, spontaan in hypnose vervielen.

Nadat wij alzoo in de voorgaande bladzijden eene beschrijving hebben gegeven van de verschijnselen, die in hypnose worden waargenomen, en nadat wij tevens hebben aangetoond, dat tot het opwekken van hypnose geene bovennatuurlijke krachten noodig zijn; dat ook niet de

1) Van deze eenvoudige methode bediende zich o. a. DONATO.

2) R. HEIDENHAIN, Der sogenannte thierische Magnetismus Leipzig, 1880.

magnetiseur geestelijk of lichamelijk hooger behoeft te staan dan het individu dat gehypnotiseerd wordt; dat eindelijk de wilskracht van den magnetiseur niets tot het welslagen eener magnetische séance afdoet, maar dat daartoe de kennis van de methoden, die men tot het opwekken van hypnose moet aanwenden, het eenige vereischte is, gaan wij thans over tot de bespreking van de vraag, op welke wijze de hypnotische verschijnselen kunnen worden verklaard.

Het merkwaardigste en tevens het gewichtigste verschijnsel, dat als het kenmerk van den hypnotischen toestand kan worden beschouwd, is het min of meer zich openbarend verlies van bewustzijn. Dat het bewustzijn verloren is, blijkt reeds hieruit, dat de personen, nadat zij zijn ontwaakt, niet weten wat er met hen is geschied, en zich, zoo wij hen bij het opdiepen uit hunne herinnering niet een weinig helpen, niets van het gebeurde te binnen kunnen brengen. Toch is het zeker, dat zinnelijke waarnemingen, ook in de diepste hypnose, tot stand komen; maar die waarnemingen worden niet tot bewustzijn gebracht en dus niet tot bewuste voorstellingen verwerkt; daarom worden zij ook niet in het geheugen bewaard. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in het feit, dat gehypnotiseerde personen het vermogen verloren hebben, om hunne opmerkzaamheid te vestigen op de indrukken, welke door de zintuigen uit de buitenwereld opgenomen, door middel van de zenuwen in de hersenen worden overgebracht. Trouwens, iets dergelijks kan men herhaaldelijk in het dagelijksche leven waarnemen. Ook dáár ziet men, dat zinnelijke waarnemingen slechts zeer onvolkomen tot het bewustzijn doordringen, wanneer de opmerkzaamheid op die waarnemingen niet is gevestigd. Wanneer iemand bijv. met inspanning zich met eenig

onderwerp van studie bezighoudt, dan gebeurt het vaak, wat velen zelf ervaren zullen hebben, dat men niet verstaat, wat er door anderen in de onmiddellijke omgeving wordt gesproken, d. w. z. : men hoort de woorden wel, die gesproken worden, maar de inhoud dier woorden, de gedachte, dringt niet tot het bewustzijn door. De indruk eener zinnelijke waarneming en de bewuste voorstelling daarvan, zijn dus twee verschillende zaken. De laatste, de bewuste voorstelling, eischt opmerkzaamheid. En wanneer nu het vermogen om de opmerkzaamheid te vestigen bij gehyponotiseerde personen verloren is, moet ook het noodzakelijk gevolg daarvan zijn, dat eene zinnelijke waarneming niet tot hun bewustzijn kan doordringen, en dus niet kan worden tot eene bewuste voorstelling. Nu is het evenwel mogelijk, dat zinnelijke waarnemingen, ook wanneer zij niet tot het bewustzijn doordringen, aanleiding geven tot het uitvoeren van bewegingen, die het karakter van willekeurige bewegingen vertoonen. Wanneer men, in gedachten verzonken, over straat loopt, dan ziet men de voorbijgangers wel, en wijkt ook voor hen uit, maar daar de opmerkzaamheid niet op hen is gevestigd, herkent men hen niet. In dit geval is dus alleen de indruk, in de hersenen teweeggebracht door het netvliesbeeld, dat door de voorbijgangers is gevormd, de eenige aanleiding tot het uitvoeren van bepaalde bewegingen, namelijk het doelmatig uitwijken. Schijnbaar zijn die bewegingen willekeurig, maar feitelijk volvoert men ze geheel *onwillekeurig*. Door veelvuldige oefening is men er aan gewoon geraakt, op straat, voor personen, die ons in den weg komen, op zijde te gaan. In het eerst moet men daarbij zijn opmerkzaamheid inspannen, maar later is zelfs het *onbewust* zien van een voorbijganger voldoende, om, zonder dat men het

weet, op doelmatige wijze te passeeren. Dat dit niet zoo gemakkelijk is, als het ons, die er aan gewoon zijn, en door veelvuldige oefening het geleerd hebben, toeschijnt, blijkt reeds alleen uit het feit, dat kinderen op straat altijd in den weg loopen, en telkens iemand tegen het lijf komen. Iets dergelijks nu, namelijk het uitvoeren van bewegingen, die schijnbaar willekeurig, doch feitelijk onwillekeurig worden uitgevoerd, neemt men waar bij gehyponotiseerde personen: zinnelijke waarnemingen, die niet tot het bewustzijn doordringen, veroorzaken bij hen handelingen, waarvan zij zich ook niet bewust zijn. Vooral heeft dit plaats met die bewegingen van den magnetiseur, welke in de hersenen een gezichts- of gehoorsindruk tot stand brengen. Daar de oogleden van het individu, dat in hypnose verkeert, niet volkomen gesloten zijn, worden dus op het netvlies beelden geworpen van alles wat zich onmiddellijk vóór het oog bevindt of daar gebeurt. Zoo worden de bewegingen door den magnetiseur gemaakt, door het oog opgenomen, het beeld daarvan op het netvlies geworpen, en door bemiddeling van de oogzenuw op de hersenen overgebracht. De aldus in de hersenen opgewekte zinnelijke waarneming dringt niet tot in het bewustzijn door, maar wordt, buiten het bewustzijn om, overgebracht op andere gedeelten van de hersenen, waar zij als prikkel werkt, welke eene bepaalde beweging veroorzaakt. Zoo worden de bewegingen van een magnetiseur door den gehyponotiseerde nagebootst. Op die wijze alleen reeds kan men een gehyponotiseerde doen loopen, door met luid hoorbare stappen voor hem uit te gaan. Bij het loopen bootst hij dan juist de maat en de kracht van het stappen na. Ook in het dagelijksche leven is het nabootsen van bewegingen niet vreemd, het aanstekelijke van het geeuwen is overbekend, terwijl aan

kinderen, niet geheel onrechtvaardig, vaak het minder vleierend epitheton van „apen” wordt gegeven. Behalve het nabootsen van bewegingen en geluiden, brengt de gehyponotiseerde ook bevelen van den magnetiseur ten uitvoer. Onder die omstandigheden geeft dus de gehoorsindruk, door het bevel in de hersenen teweeggebracht, aanleiding tot het volvoeren van de handeling, welke door dien gehoorsindruk wordt voorgesteld.

Een verschijnsel, dat zeer onze belangstelling verdient, is vooral de verhoogde reflex-prikkelbaarheid van alle willekeurige spieren, welke in den hypnotischen toestand wordt waargenomen. Wij herinneren aan de bovenbeschreven in het cataleptische en het lethargische stadium tot stand komende, plotselinge samentrekking der spieren door drukking op, of zachte wrijving van de huid.

Om dit te verklaren is het noodig eerst te omschrijven, wat men in de medische wetenschap onder reflex-prikkelbaar en reflexbewegingen verstaat. Reflex-bewegingen kunnen tot stand komen, wanneer een zenuw aan zijn uiteinde wordt geprikkeld; die prikkel wordt dan langs de zenuw naar het centraalstation van het zenuwstelsel, nl. naar hersenen en ruggemerg, overgebracht; daar aangekomen, wordt die prikkel weder door tusschenkomst van zenuwcellen, de zoogenaamde gangliën-cellen, geleid naar bewegingszenuwen, welke door dien prikkel, tot het doen van bewegingen d. i. het samentrekken van spieren, aanleiding geven. Met een voorbeeld zullen wij dit ophelderen. Gesteld er komt een stofje in ons oog; het gevolg daarvan is, dat wij de oogleden sluiten. Dit nu geschiedt op de volgende wijze. Door het vreemde lichaam, het stofje, worden zenuwvezelen van eene gevoelszenuw, die zich in den oogappel in fijne vertakking be-

vinden, geprikkeld; deze prikkel wordt langs de gevoelszenuw, evenals de electriche vonk langs een telegraafdraad, naar de hersenen overgebracht. Door bemiddeling der gangliëncellen wordt de in de hersenen aangekomen prikkel verder geleid; en wel naar het in de hersenen gelegen einde van eene zenuw, welke, wanneer zij geprikkeld wordt, het samentrekken der sluitspieren van het oog veroorzaakt. Eene dergelijke reflex-beweging nu komt, gelijk duidelijk is, tot stand zonder toedoen van den wil. Men kan dit hieruit reeds afleiden, dat men dikwijls zelfs niet in staat is, dergelijke reflexbewegingen *willekeurig* te onderdrukken, hoewel men ze in den regel wel eenigszins kan tegengaan. Wanneer men iemand bijv. snel de hand voor het oog beweegt, dan knipt hij met de oogen; dat oogknippen is eene reflex-beweging, die evenwel door den een meer, door den ander minder kan worden tegengehouden, wanneer men zich daartoe inspant. Dit feit leidt ons tot de belangrijke gevolgtrekking, dat reflex-bewegingen onder den invloed van onzen wil, d. i. van de werking van een bepaald gedeelte onzer hersenen, kunnen terughouden of geremd worden. Het is dan ook den physiologen reeds lang bekend, dat reflex-prikkelbaarheid wordt verhoogd, wanneer bepaalde gedeelten der hersenen buiten functie gesteld worden. Onder dergelijke abnormale omstandigheden worden reflex-bewegingen sterker en gemakkelijker te voorschijn geroepen. Bij gehypnotiseerde personen nu, is zonder twijfel de werking van verschillende gedeelten der hersenen, en wel juist van die, welke reflex-bewegingen tegenhouden, afgenomen of geheel opgeheven, en hiervan is verhooging der reflex-prikkelbaarheid het natuurlijk en zeer verklaarbaar gevolg. Een hoogst belangrijk hypnotisch verschijnsel is, dat

men den gehypnotiseerden personen allerlei denkbeelden kan suggereeren. Om die suggestie-verschijnselen te verklaren, moeten wij de aandacht vestigen op eene eigenschap van den menschelijken geest, welke de een in meerdere, de ander in mindere mate bezit, maar welke geen mensch geheel mist. Elk individu namelijk, heeft eene zekere neiging, om invloed op zich te laten uitoefenen door eene bevestiging of een bevel. De oorzaak daarvan is de macht van het gelooven.

Onze eerste neiging, wanneer ons iets wordt medege-deeld, is het te gelooven : het kind gelooft zelfs alles, wat men het vertelt. Doch de ervaring van het leven, die ons telkens leugen doet ontdekken, waar waarheid was voorgewend, de opvoeding, verzwakt langzamerhand de aangeboren neiging om te gelooven. Evenwel geheel overwinnen wij die neiging niet. Zegt men iemand bijv. : er zit een wesp op uw voorhoofd, dan zal hij werktuigelijk de hand naar het voorhoofd brengen, en zelfs zullen er personen gevonden worden, die gelooven den steek van de wesp te gevoelen.

Deze functie onzer hersenen doet ons ook gelooven aan de traditie, aan de historie, aan alle maatschappelijke gebeurtenissen. En te gelooven, zonder in het bezit te zijn dezer eigenschap der hersenen, zou even onmogelijk zijn als te zien, zonder het bezit van het gezicht. Deze eigenschap der hersenen is voortdurend in strijd met andere functies der hersenen, met ons verstand, ons oordeel, onze redeneering, ons bewustzijn. De zoogenaamde zwakke geesten, welke zich gemakkelijk door een vreemden invloed laten leiden, zijn het lichtstgeloovig en hun kan men het gemakkelijkst allerlei denkbeelden suggereeren. Men zegt, dat de vrouwen lichtgelooviger zijn dan de mannen, terwijl hanne verbeelding levendiger

zou zijn. Ook zijn er ziekelijke toestanden der hersenen, als hypochondrie bijv., waarin het gelooven sterker is dan in normalen toestand. Bij den gezonden mensch is de verbeelding een machtige factor bij het gelooven. Wanneer nu, gelijk wij weten dat in den hypnotischen toestand het geval is, het bewustzijn, en dus ook het zelfbewust oordeel, geheel of gedeeltelijk is opgeheven, dan treedt de aangeboren neiging om te gelooven met volle kracht te voorschijn. En wanneer daarbij dan nog de kracht der verbeelding wordt te hulp geroepen, dan is het duidelijk, dat, onder dergelijke omstandigheden, de mensch geheel en al de speelbal wordt van de uitwendige invloeden, welke onmiddellijk op hem inwerken. Naar aanleiding van deze overweging, deelt Dr. BOTTEY, aan wien wij bovenstaande redeneering ontleenden, de geschiedenis mede van een feit, dat in het jaar 1750 te Kopenhagen moet gebeurd zijn met iemand, die ter dood veroordeeld was. Nadat men dezen geblinddoekt naar het schavot gebracht had, stak men hem op verschillende plaatsen in armen en beenen en bootste daarbij een geluid na, alsof het bloed, dat uit de steekwonden heette te stroomen, in bakken afvloeide. In werkelijkheid bloedden de gemaakte wondjes nagenoeg niet, doch de ongelukkige, die in zijne verbeelding bloed uit wonden voelde stroomen, kreeg hevige hartklopping, het koude zweet brak hem uit, hij werd door stuiptrekkingen overvallen, en geraakte geheel buiten bewustzijn. Na verloop van twee uren stierf hij eindelijk, ten gevolge van hartstilstand.

Deze geschiedenis en tal van andere minder treffende gevallen zijn zeker voldoende, om de kracht der verbeelding en de macht van het gelooven duidelijk te doen inzien, en tevens, om een begrip te vormen van de in den hypnotischen toestand waar te nemen suggestieverschijnselen.

Ik wensch thans nog mede te deelen, op welke wijze, volgens onze physiologische kennis, de hypnotische toestand tot stand kan komen. De eerste verklaring daarvan zij wij verschuldigd aan den bekenden physioloog HEIDENHAIN te Breslau. Deze redeneert als volgt: Men kan in de eerste plaats als vastgesteld aannemen, dat het hypnotisme berust op een veranderden toestand der centraalorganen van het zenuwstelsel, dat is: van hersenen en ruggemerg. En daar wij weten, dat de functiën van het bewustzijn afhankelijk zijn van den toestand der zoogenaamde grijze bastzelfstandigheid der groote hersenen, kunnen wij, daar ons evenzeer bekend is, dat bij gehypnotiseerde personen het bewustzijn is verloren, daaruit besluiten, dat er in den hypnotischen toestand eene stoornis in de functie der grijze bastzelfstandigheid van de hersenen moet bestaan. Deze functioneele stoornis verklaart, dat in hypnose zinnelijke indrukken niet tot bewuste voorstellingen worden verwerkt; verklaart ook de bewegingen, welke de gehypnotiseerde persoon ten uitvoer brengt, onder den invloed van *onbewuste*, zinnelijke waarnemingen. In den normalen toestand kan de werking der bastzelfstandigheid tot willekeurige bewegingen aanleiding geven, maar zij kan tevens bewegingen tegenhouden; in den normalen toestand kan, wanneer het beeld eener beweging tot het bewustzijn is doorgedrongen, die beweging naar willekeur niet of wel worden uitgevoerd; doch in den hypnotischen toestand dwingt het onbewust tot standkomend bewegingsbeeld, wegens het verlies van den bewusten wil, van het remtoestel, tot het uitvoeren der beweging.

Het wezen van den hypnotischen toestand bestaat dus in het buitenwerking gesteld zijn van den grijzen hersenbast. De vraag is nu: hoe kunnen de manipulaties der magnetiseurs

die stoornis veroorzaken. Dit wordt duidelijk, wanneer wij bedenken, dat de zenuwen geen zelfstandige organen zijn, en dat hunne functie afhankelijk is van de werking van de zenuw- of gangliëncellen, waarmede zij in onmiddellijke verbinding staan. Een bewegingszenuw bijvoorbeeld ontwikkelt slechts dan zijne werking, wanneer een met die zenuw in verbinding staande gangliëncel werkzaam is, en door hare werking de zenuw prikkelt. Nu zijn er verschillende omstandigheden bekend, waarbij de werking van bepaalde gangliëncellen wordt opgeheven. Dit geschiedt, wanneer bepaalde zenuwvezelen, die door bepaalde gangliëncellen in werking worden gebracht, weder op andere gangliëncellen invloed uitoefenen. Het meest bekende voorbeeld hiervan levert het hart. In het hart zelf liggen gangliëncellen, door wier werking de hartspier in beweging wordt gebracht, doch er komen ook in het hart zenuwtakjes van de zoogenaamde tiende hersenzenuw, den vagus, welke zenuwtakjes met de in het hart gelegen gangliëncellen in verbinding staan, en door hunne werking, de werking dier gangliëncellen kunnen tegengaan, ja zelfs geheel opheffen. Een gevolg dus van prikkeling dier zenuwtakjes, of wat hetzelfde is van den vagus, moet zijn, en is ook werkelijk, verlangzaming van de samentrekking der hartspier, dus verlangzaming van den hartslag, of zelfs, bij sterke prikkeling van den vagus, hartstilstand. De vagus is alzoo de remzenuw van het hart. Op dezelfde wijze is de bovenste strottenhoofd-zenuw de remzenuw der ademhalingsspieren.

Voor eenige jaren heeft ADAMKIEWICZ gevonden, dat prikkeling van een bepaald gedeelte van de huid, bijvoorbeeld van een arm, door een mosterdpap, de gevoeligheid van de symmetrische gedeelten van den anderen arm ver-

mindert. Dit moet men ook aldus verklaren, dat op die gangliëncellen, die met de gevoelszenuwen van de huid van den eenen arm in verbinding staan, door de gevoelszenuwen in de huid van den anderen arm invloed kan worden uitgeoefend. Wanneer men deze feiten in het oog houdt, dan is het zeker niet al te gewaagd, aan te nemen, dat de remming of opheffing van de werkzaamheid der in de hersenbast-zelfständigkeit gelegen gangliëncellen, welke, zooals gezegd is, het wezen van den hypnotischen toestand uitmaakt, wordt tot stand gebracht door zwakke, maar aanhoudende prikkeling der huidzenuwen van het gelaat, der gezicht- of der gehoorzenuwen. En evenals door prikkeling van den vagus, de remzenuw van het hart, de werking der bewegingsgangliën van het hart wordt belemmerd en de samentrekking van het hart wordt tegengehouden, zoo veroorzaakt eene zachte, maar aanhoudende prikkeling van de huid, van het gehoor of van eenig ander zintuig, eene remming in de werking van den hersenbast en dus eene belemmering in de werking van het bewustzijn en van den wil.

Het spreekt van zelf, dat met deze verklaring nog niet alle vragen, welke met betrekking tot den aard en de verschijnselen van het hypnotisme kunnen worden gesteld, volkomen zijn opgelost. Immers bij het hypnotiseeren door het sujet strak in de oogen te zien of door hem te verzekeren, dat hij in slaap zal vallen, wordt geen prikkel, in den zin van HEIDENHAIN, op eenig zintuig uitgeoefend. Bij deze wijzen van hypnotiseeren is het vooral de verbeelding van het sujet, die den magnetiseur te hulp komt. Het sujet concentreert onwillekeurig al zijne opmerkzaamheid op de gedachte, dat hij gehypnotiseerd zal worden, en door die concen-

tratie van den geest op ééne gedachte, wordt van zelf de veelzijdigheid der hersenwerkingen gestoord, en worden ten slotte enkele gedeelten der hersenen geheel buiten werking gesteld. Geschiedt dit laatste, dan treedt de hypnose op.

Naar het ons toeschijnt, blijkt uit de gegeven verklaringen en toelichtingen voldoende, dat men bij het hypnotisme in geen geval aan bovennatuurlijke krachten behoeft te denken, maar enkel en alleen aan wijzigingen in de physiologische werkingen der hersenen. Daarmede is dan ook bewezen, dat de studie van het hypnotisme binnen het bereik der geneeskundige wetenschap valt, en als een onderdeel dier wetenschap moet worden beschouwd.

Thans rest ons nog de vraag te behandelen, of het opwekken van hypnose bij menschen voor de gezondheid schadelijk kan zijn.

Reeds is die vraag door de ervaring beantwoord, doch ware dit niet het geval, dan zou men door theoretische overwegingen zeer zeker er toe geleid worden die vraag in denzelfden zin te beantwoorden, in welken de praktijk uitspraak heeft gedaan.

De hypnose toch is een toestand, waarbij in de samenwerking der verschillende hersendeelen, gelijk die zich bij den normalen mensch voordoet, storing is. De chef van het centraalstation is afwezig, geen wonder dat het geheele spoorwegnet storing ondervindt in den dienst, dat aansluitingen worden gemist, dat de eene trein te snel, de andere te langzaam loopt. Herhaalt zich die afwezigheid van den chef dikwijls, dan wordt in dat spoorwegnet de storing en de wanorde spoedig regel; en groote moeite en veel tijd zal het kosten eer de tot zijn plicht teruggebrachte chef weder den loop

der treinen en den geheelen dienst in de vroegere orde zal hebben hersteld.

Wanneer men bedenkt, dat de werking onzer hersenen volkomen beantwoordt aan de behoeften, welke het leven stelt, en dat alleen door groote oefening een zóó groote snelheid in de veelzijdige werking der hersenen kan worden verkregen, als waarover de normale mensch beschikt, dan is het duidelijk dat, wanneer men door hypnose herhaaldelijk op kunstmatige wijze stoornis brengt in de normale hersenwerking, ten slotte die abnormale hersenwerking de normale functie der hersenen zal gaan bemoeilijken of verhinderen. De geheele werkzaamheid van den mensch, maar vooral zijn geestelijke, is te zeer afhankelijk van gewoonte en oefening, dan dat wij niet zouden vreezen, aan de normale werking schade te doen, door ons nu en dan te oefenen in abnormale werkzaamheid.

Dat daarenboven alleen reeds het blootstellen aan emoties, gelijk dat bij séances van magnetiseurs geschiedt, voor het zenuwstelsel schadelijk is, behoef ik slechts aan te stippen.

A priori is dus het hypnotiseeren van personen louter om de aardigheid of het ongewone, ten strengste af te keuren.

Maar ik zeide dat de praktijk reeds uitspraak heeft gedaan in deze kwestie.

In 1882 deelde FINKELNBURG op het congres voor inwendige geneeskunde een geval mede van een 18jarigen jongen man, bij wien, nadat hij door HANSEN éénmaal was gehypnotiseerd, dikwijls aanvallen van hypnose geheel spontaan optraden. Ook door DROSDOW zijn dergelijke gevallen gepubliceerd.

In 1884 werd door WIEBE een geval openbaar gemaakt, waarbij de patiente, na een paar maal gehypnotiseerd te zijn, na de hypnose zich psychisch zeer abnormaal toonde; zij lachte zonder eenig motief, deed allerlei verkeerde

handelingen en sprak onsamenhangend. Dergelijke gevallen zijn er in de litteratuur verscheidene te vinden. Het zou evenwel overbodige moeite zijn, ze hier te vermelden, daar reeds één geval voldoende is, om omtrent de mogelijkheid van benadeeling der gezondheid uitspraak te doen. Alleen wil ik nog melding maken van een waarschuwend woord door MILNE EDWARDS 1) in de *Académie des Sciences* te *Parijs* uitgesproken, naar aanleiding van een aan hem gericht schrijven van onzen overleden Prof. HARTING. Deze laatste schreef dat hij met verschillende dieren hypnotische experimenten had genomen; daarbij werd ééne van 6 kippen, welke met tusschenruimten van 2 tot 3 dagen gehypnotiseerd waren, na 3 weken lam; spoedig stierf het dier. In 3 maanden waren alle proefkippen gestorven, nadat zij zonder uitzondering aan ééne zijde verlamd geworden waren. Uit die mededeeling besluit MILNE EDWARDS, dat ook voor menschen het hypnotiseeren groote gevaren opleveren kan, daar er tusschen de hypnose bij dieren en die bij menschen analogie bestaat.

Naar onze meening is het opwekken van hypnose bij menschen alleen dan te verdedigen, wanneer dat door wetenschappelijke mannen geschiedt, hetzij om te trachten daardoor de kennis omtrent de physiologie der hersenfunctiën uit te breiden, hetzij om te beproeven, daardoor in bepaalde ziektegevallen genezing te verkrijgen. Hypnose op te wekken louter voor de grap is, naar het ons toeschijnt, schandelijke lichtzinnigheid, het hypnotiseeren te exploiteeren tot eene kostwinning, gewetenlooze kwakzalverij.

1) Note sur les effets de l'hypnose sur quelques animaux. Compt. rend. 1882. XCIV.